

Paweł Sierżęga

ORCID: 0000-0001-6774-4096

(Uniwersytet Rzeszowski)

W kręgu inteligencji lwowskiej. Seminarium historyczne Ludwika Finkla

Ludwik Finkel (1858–1930), profesor Uniwersytetu Lwowskiego, wykładowca historii nowożytnej polskiej i powszechnej, historii austriackiej, a także metodologii i historiografii, od 1899 r. prowadził też seminarium. Do czasu przejścia na emeryturę był opiekunem naukowym pięćdziesięciu trzech studentów, którzy otrzymali doktoraty. Wielu z wychowanków L. Finkla kontynuowało kariery uniwersyteckie, inni realizowali się jako archiwiści, pracownicy bibliotek i nauczyciele. Większość z wychowanków angażowało się w prace na rzecz rozwoju nauki, wielu było aktywnymi członkami towarzystw naukowych. Seminarium Finkla przygotowywało absolwentów nie tylko do prowadzenia badań historycznych, ale uczyło też odpowiedzialności za kształt polskiej nauki, kultury i oświaty.

Słowa kluczowe: Ludwik Finkel, Uniwersytet Lwowski, profesor, seminarium, nauka

Ludwik Finkel zaliczany jest do czołowych postaci mających wpływ na kształt nauki polskiej w drugiej połowie XIX i pierwszej połowie XX w. Był nie tylko wybitnym nowożytnikiem, ale też popularyzatorem historii, osobą zaangażowaną w szereg przedsięwzięć naukowych mających na celu integrację środowisk wokół badań historycznych.

O działalności naukowej i dydaktycznej Ludwika Finkla posiadamy dziś rozległą wiedzę. Jednak, pomimo rosnącej liczby opracowań poświęconych temu wybitnemu przedstawicielowi lwowskiej Klio¹, wciąż nie ma on swej mo-

¹ O. Halecki, *Ludwik Finkel jako historyk ostatnich Jagiellonów*, „Kwartalnik Historyczny” 1931, R. XLV, z. 1, s. 235–253; T.E. Modelski, *Ludwik Finkel (20 III 1858 – 24 X 1930). Zarys biograficzny*, „Kwartalnik Historyczny” 1932, R. XLVI, z. 1–2, s. 98–147; Red., *Ludwik Finkel* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. VI, Kraków 1948, s. 466–469; K. Augustynek, *Ludwik Finkel o nauczaniu historii*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1965, z. 20, s. 175–187; M. Wierzbicka, *Ludwik Finkel* [w:] *Słownik historyków polskich*, Warszawa 1994, s. 133–134; J. Centkowski, *Ludwik Finkel jako dydaktyk historii* [w:] *Wielokulturowe środowisko*

nografii. Z żalem przychodzi skonstatować, że zapewne także w najbliższym czasie nie będzie nikogo, kto w sposób gruntowny przebrnie przez obszerną spuściznę – ponad pięćset teczek gromadzących tysiące dokumentów, listów, notatek, relacji z życia osobistego i działalności naukowo-dydaktycznej – zgromadzoną przez lwowianina i zdeponowaną w Archiwum Państwowym Obwodu Lwowskiego we Lwowie².

Przyszły historyk i wychowawca kolejnych generacji badaczy urodził się w 1858 r. w Małopolsce Wschodniej, w Bursztynie. Po ukończeniu gimnazjum w Tarnopolu, w 1877 r., rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. Największy wpływ na rozwój jego zainteresowań twórczych miał historyk epoki Zygmunta Starego, badacz dziejów politycznych i dyplomacji Polski XVI w. Ksawery Liske. Ten, głęboko zakotwiczony w standardach nauki niemieckiej, wychowanek historyka i pisarza Wilhelma Junkmanna, hellenisty Johana Gustava Droysena, nowożytnika, twórcy doktryny indywidualizmu historycznego Leopolda Rankego, znawcy dyplomatyki i wydawcy źródeł Philippa Jaffego, a także znawcy okresu renesansu Georga Voigta, dużą wagę przywiązywał do nauk pomocniczych historii, zwłaszcza krytyki źródeł historycznych. *Novum* na gruncie dydaktyki uniwersyteckiej we Lwowie stanowiły prowadzone przez K. Liskego, wzorem Berlina i Wrocławia, zajęcia seminaryjne, z czasem, ze względu na postępującą chorobę profesora, zastąpione przez odbywane w domu tzw. *privatissima*. Gromadziły najbardziej uzdolnioną mło-

---

historyków lwowskich w XIX i XX wieku, red. J. Maternicki, L. Zaskilniak, Rzeszów 2004, t. II, s. 201–208; K. Błachowska, *Ludwik Finkel (1858–1930)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. I, red. J. Maternicki, przy współpracy L. Zaskilniaka, Rzeszów 2007, s. 285–308; A. Nowak, *Złote lata bibliografii polskiej. Ludwik Finkel i jego dzieło*, Warszawa 2007; M. Hoszowska, *Najważniejsza monografia historyczna Ludwika Finkla (w stulecie druku „Elekcji Zygmunta I”)* [w:] *Między Odrą a Uralem. Księga dedykowana Prof. Władysławowi A. Serczykowi*, red. W. Wierzbieniec, Rzeszów 2010, s. 244–263; też, *Ludwik Finkel i Akademia Umiejętności. Z dziejów współpracy naukowej Lwowa i Krakowa na przełomie XIX i XX wieku*, Rzeszów 2011; też, *Polityka węgierska ostatnich Jagiellonów w pracach Ludwika Finkla* [w:] *Polska. Słowacja. Europa Środkowa w XIX i XXI wieku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Ewie Orlof*, red. J. Pisuliński, E. Rączy, K. Żarna, Rzeszów 2011, s. 507–520; też, *Sprawa objęcia prezesury lwowskiej Macierzy Polskiej przez Ludwika Finkla* [w:] *Polska leży na Zachodzie. Studia z dziejów Polski i Europy dedykowane Pani Profesor Teresie Kulak*, red. W. Wrzesiński, M. Masnyk, K. Kawalec, Toruń 2011, s. 314–324; też, *Szymon Askenazy i jego korespondencja z Ludwikiem Finklem*, Rzeszów 2013; też, *Ludwik Finkel a lwowskie środowisko historyków oświaty i wychowania* [w:] *Badacze przeszłości wobec wyzwań XIX–XXI wieku*, red. K. Błachowska, Z. Romek, M. Wolniewicz, Warszawa 2013, s. 195–211; J. Maternicki, *Złote lata historiografii polskiej we Lwowie*, Rzeszów 2015; tenże, *Historia nowożytna w latach 1869–1918* [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaskilniak, Rzeszów 2016, s. 255–300.

² Державний Архив Львівської Облaсті (dalej cyt. DALO), Фонд 254 Людвік Фінкель (1858–1930), опис 1, спр. 1-501.

dzień uniwersytecką, wiążącą swą przyszłość z badaniami naukowymi. Wśród seminarzystów K. Liskego wymienić można przyszłych profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Lwowskiego – Oswalda Balzera, Wiktora Czermaka, Stanisława Smolkę, ale też wielu archiwistów i bibliotekarzy: Aleksandra Czołowskiego, Fryderyka Papée, Antoniego Prochaskę, Henryka Sawczyńskiego czy Aleksandra Semkowicza³.

L. Finkel brał też udział w seminarium historyka i archeologa związanego z ukraińskim ruchem narodowym, znawcy dziejów Galicji, profesora historii austriackiej Isydora Szaranewicza⁴, a ponadto słuchał wykładów m.in. nowożytnika Aleksandra Hirschberga, historyka literatury Romana Pilata, wykładowcy filozofii i pedagoga Euzebiusza Czerkawskiego oraz psychologa Juliana Ochorowicza. Niemal od początku studiów należał do wyróżniających się wśród młodzieży uniwersyteckiej organizatorów życia naukowego. Jest zaliczany do grona współzałożycieli w 1878 r. Koła Historyków działającego przy Czytelnicy Akademickiej⁵. To wówczas, podejmując się opracowania informatora na wzór *Quellenkunde der Deutschen Geschichte* Friedricha Dalhmann, stworzył fundament pod *Bibliografię historii polskiej*. Jego aktywność naukowa nie uszła uwagi K. Liskego. Kiedy ten w 1878 r. został dyrektorem Archiwum Krajowego (Archiwum Akt Grodzkich i Ziemskich, tzw. Bernardyńskie), dzięki jego rekomendacji L. Finkel uzyskał posadę aplikanta. Na seminarium Liskego Finkel rozpoczął systematyczną pracę nad historią polityczną wieku XVI. Jego pierwsze publikacje koncentrowały się na działalności dyplomatycznej Jana Dantyszka, a kolejno życiu i twórczości Mikołaja Sępa Szarzyńskiego. W 1882 r. na podstawie pracy *Marcin Kromer, historyk Polski XVI w.: rozbiór krytyczny* (druk 1882) uzyskał doktorat. W kolejnych latach był stypendystą na uniwersytetach w Berlinie i Paryżu. Zbierał materiały do misji dyplomatycznej posła papieskiego do Węgier i Polski, kardynała Nikolausa von Schönemberga (1472–1537), oraz stosunków dyplomatycznych polsko-francuskich za panowania Zygmunta III Wazy.

³ Z. Hordyński, *Ksawery Liske*, „Kwartalnik Historyczny” 1891, R. V, s. 465–539; A. Knot, *Ksawery Liske, pseud. Poznańczyk (1838–1891)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XVII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972, s. 462–465; O. Balzer, L. Ćwikliński [i in.], *Xawery Liske*, „Kwartalnik Historyczny” 1891, R. V, s. 521–522; V. Julkowska, *Ksawery Liske (1838–1891)* [w:] *Złota księga*, t. 1, s. 181–200; A. Kawalec, *Seminarium historii powszechnej Ksawerego Liskego* [w:] *Historia – ciągłość i zmiana. Studia ofiarowane Profesorowi Jerzemu Maternickiemu*, red. M. Horszowska, J. Pisulińska, P. Sierżęga, Rzeszów 2016, s. 77–88; też, *Seminarium historii powszechnej Ksawerego Liskego. Lista studentów i prac seminaryjnych*, „Galicja. Studia i materiały” 2015, t. 1, s. 358–377.

⁴ R. Ławrecki, *Isydor Szaranewicz (1829–1901)* [w:] *Złota księga*, t. 1, s. 131–138.

⁵ I. Hłuszyk, *Studenckie koła historyków* [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim*, s. 552–554.

Praca o Schönenbergu miała stanowić podstawę habilitacji Finkla. Skrytykowana przez Liskego, została zarzucona, a do oceny komisji habilitacyjnej historyk przedłożył dotychczasowy dorobek, tj. prace o Kromerze, Szarzyńskim, Dantyszku i elekcji Stanisława Leszczyńskiego. Uzyskana tym sposobem w 1886 r. *veniam legendi* z zakresu historii średniowiecznej i nowoczesnej pozwoliła mu podjąć wykłady na UL.

W 1892 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym, a w 1899 r. zwyczajnym Uniwersytetu Lwowskiego, gdzie zajmował katedrę historii austriackiej. Był dziekanem i rektorem UL, a także projektodawcą i kierownikiem Archiwum Uniwersyteckiego. W badaniach krytyczno-analitycznych koncentrował się na polityce zagranicznej i dynastycznej Jagiellonów, pozostawiając w tym zakresie fundamentalną pracę *Elekcja Zygmunta I. Sprawy dynastii jagiellońskiej i unii polsko-litewskiej* (1910). Na emeryturę przeszedł w 1918 r. U schyłku życia podjął badania nad działalnością Karola Szajnochy. W 1927 r. uroczystie nadano mu doktorat *honoris causa* na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, a rok później został honorowym obywatelem miasta Lwowa.

W dydaktyce uniwersyteckiej, piastując katedrę historii austriackiej, koncentrował się na historii XVI w., wiążąc dzieje polityczne z przemianami ustrojowymi i społecznymi na gruncie dziejów Polski i powszechnych oraz Austro-Węgier. Cechowała go otwartość metodologiczna na nowe nurty historiografii europejskiej, chociaż sam przywiązany był do tradycji pozytywistycznej. Należał do grona nielicznych, którzy wprowadzali studentów w arkana badań historyograficznych⁶. Uwarunkowana kulturowo historia – zdaniem Finkla – miała „rozjaśniać przyczyny faktów, wiązać je w łańcuch, z którego poznamy rozwój dziejów, jego kierunki, a może kiedyś prawa”, co służyło odkrywaniu prawidłowości rozumianych w kategoriach przyczynowości i następstw⁷. Celem tak rozumianej historii miała być „prawda, prawda bezwzględna”⁸. Fundamentem pracy historyka – zdaniem Finkla – były umiejętności metodologiczno-warsztatowe; krytyka materiału źródłowego oraz analiza prowadząca do ujęć syntetycznych⁹.

---

⁶ M. Hoszowska, *Historia historiografii w twórczości naukowej i działalności dydaktycznej Ludwika Finkla* [w:] *Historia historiografii i metodologia historii w Polsce i na Ukrainie*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2015, s. 173–186; też, *Historia historiografii, metodologia historii i dydaktyka historii* [w:] *Historia na Uniwersytecie Lwowskim, badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2016, s. 524–526.

⁷ *Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich. Protokoły obrad*, t. II, Kraków 1901, s. 32.

⁸ L. Finkel, *Pojęcie, zakres i zadania dziejów powszechnych. Wstęp do Wielkiej Historii Powszechnej*, Warszawa 1936, s. 8.

⁹ J. Centkowski, *Ludwik Finkel jako dydaktyk*, s. 203.

Jako wykładowca, gromadził sporą liczbę słuchaczy. Teofil Emil Modelski, odwołując się do wspomnień z okresu studiów, zwracał uwagę, że wykłady Finkla oparte były na wzorcach K. Liskego. Zawsze gruntownie przygotowane¹⁰, historyk rozpoczynał od krytycznego wprowadzenia w literaturę przedmiotu, wskazywał na uwarunkowania społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe i dopiero na ich tle przedstawiał określone zagadnienia programowe. Nie u wszystkich tak rozbudowana forma zajęć znajdowała zrozumienie. Niektórzy ze słuchaczy uważali, że w ten sposób prowadzone wykłady były „nieciekawe” i atrakcyjne niemal wyłącznie dla tych, którzy „poważnie traktowali swoje studia historyczne”¹¹.

Cechą charakterystyczną seminarium prowadzonego przez L. Finkla – wychowanka K. Liskego, a na studiach uzupełniających w Berlinie wydawcy źródeł i dyplomaty Harry’ego Bresslau’a, badacza dziejów Prus, znawcy epoki Fryderyka II Wielkiego Reinholda Kosera i Johana Droysena – było wdrażanie uczniów do krytyki źródeł historycznych i ocena ich przydatności do badań oraz dbałość o warsztat naukowy. Były to wzorce zaczerpnięte z dydaktyki seminaryjnej wypracowane na uniwersytetach niemieckich, przeniesione na polski grunt przez K. Liskego i powielane przez szerokie grono jego uczniów. L. Finkel wdrażał też seminarzystów w prace bibliograficzne, które chętnie zamieszczał na łamach „Kwartalnika Historycznego”. W swej aktywności naukowej Finkel był wzorem nie tylko badacza, ale i społecznika, dla którego równie istotne, jak uprawianie nauki, było zaangażowanie w sprawy organizacji i popularyzacji wiedzy historycznej. Należy przypomnieć, że to z inicjatywy Finkla i F. Papée powstał projekt utworzenia Towarzystwa Historycznego (1886), a rok później wydawania „Kwartalnika Historycznego”, w którym objął funkcję sekretarza, później redaktora. W 1888 r. rozpoczął prace nad wysoko cenioną *Bibliografią historii polskiej*, której pierwszy tom został opublikowany w 1891 r. Warto podkreślić, że przez kolejne lata, do 1914 r., była ona przygotowywana wspólnie z Henrykiem Sawczyńskim, a także członkami Koła Historyków i seminarzystami¹². Kierując pracami archiwum uniwersyteckiego (od 1894 r.), potrafił wykorzystać jego zasoby do napisania (wspólnie z Stanisławem Starzyńskim) *Historii Uniwersytetu Lwowskiego* (t. 1–2, 1894). Angażował się w przedsięwzięcia ważne społecznie – był członkiem rady Macierzy Polskiej¹³. Z jego inicjatywy i pod jego redakcją wyszły dwa tomy *Encyklopedii Macierzy Polskiej*

¹⁰ T.E. Modelski, *Ludwik Finkel*, s. 146.

¹¹ S.S. Nicieja, *Adam Próchnik, historyk – polityk – publicysta*, Warszawa 1986, s. 38.

¹² Szerzej A. Nowak, *Złote lata bibliografii polskiej. Ludwik Finkel i jego dzieło*, Warszawa 2007.

¹³ M. Hoszowska, *Sprawa objęcia prezesury*, s. 314–324; też, *Działalność Macierzy Polskiej we Lwowie w latach 1882–1894*, „Galicja. Studia i materiały” 2015, t. 1, s. 134–152.

(1898, 1899). Przede wszystkim był jednak badaczem, znawcą źródeł do dziejów Polski nowożytnej i autorytetem w zakresie polskiej historiografii¹⁴. Oblegane przez studentów seminarium Finkla, złożone przeciętnie z 50–70 osób w semestrze, gromadziło słuchaczy zainteresowanych głównie badaniami nad wiekami XVI–XVIII oraz historią współczesną.

Liczne grono uczniów, znanych później badaczy i profesorów uniwersyteckich, bibliotekarzy i archiwistów (warto wymienić tu choćby Adama Szelałowskiego, Adriana Kopystiańskiego, Majera Bałabana, Helenę Polackównę, Jana Rutkowskiego, Tadeusza Urbańskiego, Władysława Szumowskiego, Józefa Krajewskiego, T.E. Modelskiego, Kazimierza Tyszkowskiego, Kazimierza Harleba, Eugeniusza Barwińskiego¹⁵), przechowało pamięć o Finklu jako osobie oddanej nauce i służbie społeczeństwu. Było to *credo* ideowe historyka, czemu dał wyraz w przemówieniu rektorskim z 1911 r. Uniwersytet musiał być „wolny od narodowych lub wyznaniowych uprzedzeń”, krzewić kult nauki i wiedzy oraz troszczyć się o kulturę społeczeństwa¹⁶. Znamienne, że nad biurkiem L. Finkla wisiała maksyma zaczerpnięta z Andrzeja Frycza Modrzewskiego *O poprawie Rzeczypospolitej*: „Trzeba wziąć w nałóg dobrze czynić każdemu, bo stąd wszelkie cnót rodzaje rosną...”. Wspominający Finkla podkreślali jego lojalność i wierność zasadom moralnym, ponieważ „więcej cenił miłość i przyjaźń ludzką niż sławę”¹⁷.

Nie tylko rzeczowo przygotowane wykłady uniwersyteckie, ale i systematycznie prowadzone – na wzór Ksawerego Liskego – *privatissima*, na których poruszano zagadnienia metodologiczne, teoretyczno-warsztatowe, historyczno-polityczne i kulturowe budziły zainteresowania studentów¹⁸. Jan Rutkowski – wybitny znawca dziejów społeczno-gospodarczych – pisał, że seminarium uniwersyteckie było otwarte dla wszystkich chętnych. Finkel nie określał warunków wstępnych, ale przyjmował zarówno studentów pierwszego, jak i ostatniego rocznika. Pracowano na źródłach i opracowaniach, przygotowywano referaty i koreferaty. W zależności od zaawansowania studentów Finkel wprowadził trzystopniowy system prac seminaryjnych. W etapie pierwszym zlecał referaty przygotowane na podstawie literatury przedmiotu. Student musiał się wykazać rzetelnym i obiektywnym oddaniem treści przeczytanych prac, a nacisk położy-

¹⁴ O. Halecki, *Ludwik Finkel jako historyk*, s. 235–253; M. Hosiowska, *Najważniejsza monografia historyczna*, s. 244–263.

¹⁵ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego, II (1898/9–1909/10)*, zestawiał W. Hahn, Lwów 1912, s. 515.

¹⁶ *Przemówienie Rektora Uniwersytetu Lwowskiego Dra Ludwika Finkla na inauguracji roku akademickiego 1911/12*, Lwów 1912, s. 22.

¹⁷ T.E. Modelski, *Ludwik Finkel*, s. 143–144, 146, 147.

¹⁸ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, s. 514.

ny był na stronę językową opracowania. Spektrum podejmowanych zagadnień było szerokie: obejmowało czasy od Kodeksu Hammurabiego do polityki Bismarcka. Kolejnym stopniem były tzw. prace kandydackie, oparte na literaturze i źródłach. Niektóre z nich, ze względu na nowatorskie wnioski i wykorzystane archiwalia, stanowiły podstawę doktoratu. Ostatnim, najbardziej zaawansowanym rodzajem prac seminaryjnych były dysertacje doktorskie, uwzględniające materiały źródłowe i rękopiśmienne dotąd niewykorzystywane. Lwowski historyk starał się wyznaczać tematy oryginalne, niepodjęwane. Cenił samodzielność w konstruowaniu prac i jasność argumentowania, krytykował kompilacyjność. Wzorem Liskego chętnie zapraszał studentów na indywidualne konsultacje, koncentrując się na problemach metodologicznych. Udostępniał też studentom prywatny księgozbiór. Dużą wagę przywiązywał do narracji. Finkel podkreślał, że „autor jest sługą czytelnika”, a prac naukowych nie pisze się dla siebie¹⁹. O rok starszy od T.E. Modelskiego Michał Sokolnicki – późniejszy badacz dziejów Polski i dyplomata, uczeń S. Askenazego²⁰ – wspominając mistrza, zamieścił krótką, wartą przytoczenia wzmiankę o L. Finklu: „Uczestniczyłem w seminariach Ludwika Finkla, doskonałego systematyka i bibliografa, serdecznego przyjaciela młodych”²¹. T.E. Modelski pisał, że lwowski nowożytnik był szanowany przez uczniów za „gruntowną wiedzę, za pełną oddania się im pracę, za jego wielką dla nich życzliwość oraz za serce im okazane”. Jeden z pierwszych uczniów L. Finkla, badacz dziejów Polki i powszechnych XVI–XVIII w. A. Szelągowski, w opublikowanej monografii *Paweł Piasecki, historyk polski XVII w.*, dziękował promotorowi za inspirację oraz liczne wskazówki warsztatowe wprowadzające do badań historiograficznych²². Obdarzony twórczą intuicją Finkel wymagał przede wszystkim od siebie, stąd z czasem stał się wzorem postaw akademickich dla młodych adeptów historii.

Jak wynika z zestawienia rozpraw doktorskich obronionych na Wydziale Filozoficznym/Humanistycznym Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1871–1939, Finkel występuje jako opiekun naukowy pięćdziesięciu trzech osób, w tym siedemnastu kobiet²³. Ustalenie promotorstwa jest jednak sprawą bar-

¹⁹ J. Rutkowski, *Wspomnienie o seminarium historycznym prof. Ludwika Finkla* [w:] *Z zagadnień dydaktycznych wyższego szkolnictwa. Praca zbiorowa*, z. 1, red. J. Rutkowski, Poznań 1948, s. 83–84; Zob. też S.S. Nicięja, *Adam Próchnik*, s. 37–38; J. Topolski, *O nowy model historii. Jan Rutkowski (1886–1949)*, Warszawa 1986, s. 26–28.

²⁰ K. Kloc, *Michał Sokolnicki 1880–1967. Piłsudczyk – historyk – dyplomata*, Kraków 2018.

²¹ M. Sokolnicki, *Czternaście lat*, Warszawa 1936, s. 72–73. Jako świetne wspominał seminarium Finkla także Ludwik Kolankowski. Zob. *Ludwik Kolankowski 1882–1956. Zapiski pamiętnikarskie*, Toruń 2012, s. 30–31.

²² A. Szelągowski, *Paweł Piasecki, historyk polski XVII w.*, Lwów 1899, s. 1.

²³ W nawiasach podano nazwiska innych opiekunów naukowych występujących obok L. Finkla oraz datę obrony doktoratu: 1. Eugeniusz Barwiński (I. Szaraniewicz, B. Dembiński)

dziej skomplikowaną²⁴. Najlepszym przykładem jest doktorat Jana Rutkowskiego. Pracując na seminarium Finkla, zajmował się skarbowością polską w wiekach średnich. Jako pracę kandydacką przedstawił rozprawę zatytułowaną *Skarbowość polska za Aleksandra Jagiellończyka*. Wydrukowana na łamach „Kwartalnika Historycznego” (1909, R. XXIII, s. 1–77), została uznana przez Bronisława Dembińskiego za dysertację doktorską, i to on, a nie Finkel widnieje jako promotor na dyplomie Rutkowskiego²⁵. Z kolei w przypadku doktoratu Emila Kipy sytuacja była zgoła odmienna. Jako oficjalny promotor występuje L. Finkel, podczas gdy rozprawa powstała na seminarium Szymona Askenazego i została opublikowana na łamach wydawanej przez niego, przeznaczonej dla uczniów serii *Monografie w zakresie dziejów nowożytnych* (vol. 15, 1911). Z analogiczną sytuacją mamy do czynienia w przypadku doktoratu Wandy Li-

---

– 1898; 2. Mojżesz Schorr (B. Dembiński) – 1898; 3. Adam Szelągowski (O. Balzer) – 1900; 4. Edward Kuntze – 1902; 5. Maciej Loret (S. Askenazy) – 1902; 6. Gizela Dubieńska – 1904; 7. Jan Milan – 1905; 8. Włodzimierz Senkiewicz – 1905; 9. Majer Bałaban (S. Askenazy, O. Balzer) – 1907; 10. Bohdan Barwiński (M. Hruszewski, O. Balzer) – 1907; 11. Ludwik Kolanowski (B. Dembiński) – 1906; 12. Adrian Kopystiański – 1906; 13. Stanisław Lewicki – 1906; 14. Czesław Nanke (B. Dembiński) – 1907; 15. Józef Siemieński (O. Balzer) – 1906; 16. Marcin Teofil Dragan – 1908; 17. Bronisław Pawłowski (S. Askenazy) – 1907; 18. Maria Polackówna – 1909; 19. Mieczysław Gawlik (B. Dembiński) – 1911; 20. Olgierd Górka (S. Zakrzewski) – 1909; 21. Kazimierz Hartleb (B. Dembiński) – 1909; 22. Piotr Hrabyk – 1909; 23. Józef Krajewski (B. Dembiński) – 1912; 24. Maria Cecylia Łubieńska, właśc. Zofia Maria Stanisława Łubieńska (S. Askenazy) – 1910; 25. Teofil Emil Modelski (B. Dembiński) – 1909; 26. Helena Polackówna (O. Balzer) – 1909; 27. Jan Rutkowski (S. Zakrzewski) – 1909; 28. Waclaw Mejbaum (B. Dembiński, S. Askenazy) – 1911; 29. Helena Dolnicka – 1912; 30. Herminia Fischówna – 1912; 31. Zofia Kolischer-Feuerstein (Krzemicka) – 1912; 32. Klara Mehrer – 1912; 33. August Paszkudzki – 1912; 34. Iwan Dżydzora (M. Hruszewski) – 1912; 35. Wasyl/Bazyli Herasymczuk (M. Hruszewski) – 1917; 36. Stefania Szepietowska – 1912; 36. Wanda Lilien Górka (S. Zakrzewski) – 1913; 38. Gusta Landesberg – 1916; 39. Tadeusz Silnicki (O. Balzer) – 1914; 40. Stefan Sochaniewicz (O. Balzer, S. Zakrzewski) – 1914; 41. Mieczysław Jabczyński (S. Askenazy, B. Dembiński) – 1916; 42. Jan Kamiński – 1916; 43. Felicja Mellerówna – 1916; 44. Adela Stadlerówna Grossowa – 1916; 45. Salomea Aronówna – 1919; 46. Mykoła Czubyty (M. Hruszewski, C. Studziński) – 1917; 47. Adam Próchnik (S. Askenazy, S. Zakrzewski) – 1917; 48. Irena Porębska z Ostaszewskich – 1922; 49. Kazimierz Roman Sochaniewicz (O. Balzer, S. Zakrzewski) – 1917; 50. Maria Wotke – 1917; 51. Stanisław Loewenstein (S. Askenazy, B. Dembiński) – 1926; 52. Kazimierz Tyszkowski (S. Zakrzewski) – 1918; 53. Irena Fränklówna – 1921. Zob. *Wykaz rozpraw doktorskich z zakresu historii wykonanych na Wydziale Filozoficznym/Humanistycznym Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1871–1939i*, oprac. J. Pisulińska [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim*, s. 593–610.

²⁴ Sytuacja poprawiła się w tym zakresie dopiero w okresie międzywojennym, po przyjęciu nowych rozwiązań prawnych dotyczących nadania stopnia doktora (rozporządzenie z dnia 11 września 1924 r.). Szerzej zob. J. Pisulińska, *Doktoraty historyczne na Uniwersytecie Jana Kazimierza 1918–1939* [w:] *Wielokulturowe środowisko Lwowa w XIX i XX wieku*, t. 1, red. J. Maternicki, Rzeszów 2004, s. 233–249.

²⁵ Szerzej zob. J. Topolski, *O nowy model*, s. 27–28.

lien-Górki, która pracę doktorską napisała na seminarium S. Zakrzewskiego (*Przekazy bamberskich żywotów św. Ottona*), ale jej oficjalnym promotorem został L. Finkel²⁶.

Podobne przykłady można mnożyć. Bohdan Barwiński, seminarzysta Finkla, uczeń M. Hruszewskiego, złożył rozprawę doktorską, której oficjalnym promotorem był filolog klasyczny Stanisław Witkowski. Z kolei w przypadku Iwana Dżydzory i Wasyla Herasymczuka, także uczniów M. Hruszewskiego, jako ich oficjalny promotor wystąpił Finkel. Promotorem doktoratu L. Kolanowskiego (*Hadrian VI a Polska*, 1906) został botanik Teofil Ciesielski, ale jak wiadomo, jego pierwsze prace naukowe powstały na seminarium B. Dembińskiego i L. Finkla²⁷. Ciekawy jest *casus* Eugeniusza Barwińskiego. Jego opiekunami naukowymi było trzech historyków (L. Finkel, I. Szaraniewicz i B. Dembiński). Na seminarium Finkla przygotował rozprawę *Przymierze polsko-austriackie z 1613 r.*, którą zamieścił na łamach „Przewodnika Naukowego i Literackiego” we Lwowie w 1895 r. Z kolei u Dembińskiego opracował zagadnienie *Polityka polska w pierwszych latach Zygmunta III*. Ostatecznie podstawę jego doktoratu stanowiły trzy prace: dwie wyszły drukiem: *Причинки до історії зносин цїсаря Рудольфа II. і папи Климента VIII. з козаками в р. 1593 і 1594* [Przyczynki do historii stosunków cesarza Rudolfa II i papieża Klemensa VIII z kozakami w latach 1593 i 1594] (wyd. Nakładem Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki, Lwów 1896), wspomniane *Przymierze polsko-austriackie z roku 1613* oraz liczący 118 kart maszynopis *Plany wojny tureckiej za Zygmunta III*. Recenzentami byli Isydor Szaranewycz i Tadeusz Wojciechowski. Doktorat był więc owocem prac Barwińskiego na trzech seminariach z zakresu historii nowożytnej²⁸.

Do najzdolniejszych seminarzystów i doktorantów Finkla należy zaliczyć Adama Szelągowskiego, Kazimierza Hartleba, Jana Rutkowskiego, Teofila Emila Modelskiego, Edwarda Kuntze, Adama Próchnika i Kazimierza Tyszkowskiego, ale warto też wspomnieć o Eugeniuszu Barwińskim.

Związany z Uniwersytetem Lwowskim Adam Szelągowski był nie tylko nowożytnikiem, ale też historiografem i historiozofem, historykiem dziejów politycznych i społeczno-gospodarczych. Zasiadając na katedrze historii powszechnej nowożytnej UJK, może nie odegrał tak istotnej roli w kształceniu młodzieży uniwersyteckiej jak jego promotor, ale był autorem cenionych

²⁶ ДАЛО, Ф. 26, оп. 7, спр. 1102. Wanda Lilien-Górka, Curriculum vitae, Lwów 31 maja 1913, k. 3.

²⁷ Por. A. Gieysztor, *Ludwik Kolankowski (1882–1956)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XIII/1, z. 56, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 289–292.

²⁸ P. Sierżęga, *Eugeniusz Barwiński (1874–1947)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. II, red. J. Maternicki, P. Sierżęga, L. Zaskilniak, Rzeszów 2014, s. 249–251.

podręczników do nauczania historii²⁹. Jan Rutkowski, po uzyskaniu habilitacji we Lwowie, związał się ostatecznie z Uniwersytetem Poznańskim, gdzie kierował katedrą historii gospodarczej na Wydziale Prawno-Ekonomicznym. Zaliczany jest do twórców nowoczesnych badań z zakresu historii społeczno-gospodarczej, co doprowadziło do ich wyodrębnienia jako subdyscypliny badań historycznych. Angażował się w życie akademickie, należał do aktywnych członków wielu towarzystw naukowych, m.in. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Société d'histoire du droit w Paryżu i Fédération des Sociétés Historiques de l'Europe Orientale. Był współwydawcą, wspólnie z Franciszkiem Bujakiem, „Roczników Dziejów Społecznych i Gospodarczych” publikowanych początkowo we Lwowie, a od 1945 r. w Poznaniu³⁰. Z kolei Kazimierza Hartleba, skupionego na dziejach religijnych i społeczno-gospodarczych za panowania ostatnich Jagiellonów, należy zaliczyć do twórców wyodrębniającej się w XX w. polskiej historii kultury. Należał też do propagatorów historii regionalnej i lokalnej, był redaktorem wydawanej przez lwowski oddział PTH „Ziemi Czerwieńskiej” (1935–1938)³¹. Autorytetem w środowisku naukowym cieszył się również mediewista i nowożytnik T.E. Modelski, związany z uniwersytetami we Lwowie i w Wilnie, a w okresie po 1945 r. we Wrocławiu. Kierując katedrami historii średniowiecznej i nauk pomocniczych historii, był nie tylko wychowawcą i opiekunem naukowym młodzieży uniwersyteckiej, ale wzorem L. Finkla także archiwistą i bibliografem oraz redaktorem czasopism naukowych – „Kwartalnika Historycznego” (1916–1919 i 1931–1937) i „Ateneum Wileńskiego” (1929–1931). W okresie międzywojennym brał aktywny udział w tworzeniu ogólnopolskich i lokalnych struktur PTH, w tym jego oddziału wileńskiego, angażował się też w prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk

²⁹ W. Czapliński, H. Wereszycki, *Dorobek naukowy Adama Szelągowskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 1962, nr 3, s. 615–635; J. Maternicki, *Adam Szelągowski – ostatni polski polihistor* [w:] tegoż, *Historia jako dialog*, Rzeszów 1996, s. 70–137; tenże, *Trudna profesura. Adam Szelągowski wśród przeciwieństw i niepowodzeń życiowych we Lwowie w latach 1909–1939* [w:] tegoż, *Historia i historycy*, Rzeszów 2005, s. 174–203; tenże, *Adam Szelągowski (1873–1961)* [w:] *Złota księga*, t. I, s. 359–376.

³⁰ J. Topolski, *Jan Rutkowski* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa–Poznań 1981, s. 633–634; tenże, *O nowy model historii, Jan Rutkowski (1886–1949)*, Warszawa 1986; tenże, *Rutkowski Jan* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 33, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991–1992, s. 227–230; tenże, *Jan Rutkowski [w:] Wielkopole XX wieku*, red. A. Gulczyński, Poznań 2001, s. 443–452; tenże, *Jan Rutowski 1886–1949*, przejrzał i uzupełnił T. Schramm [w:] *Wybitni historycy wielkopolscy*, red. J. Strzelczyk, Poznań 2010, s. 227–241.

³¹ M. Hoszowska, *Kazimierz Hartleb (1886–1951)* [w:] *Złota księga*, t. II, s. 389–410; P. Sierżęga, *Ziemia Czerwieńska (1935–1938)* [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, t. II, red. J. Maternicki i L. Zaskilniak, Rzeszów 2004, s. 387–397.

w Wilnie³². O rok starszy od Modelskiego seminaryjny kolega Edward Kuntze został znanym bibliotekarzem i dyrektorem Biblioteki Uniwersytetu Poznańskiego (1919–1926) oraz Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego (1926–1939, 1945–1947). Dla polskiej kultury zasłużył się jako prezes delegacji polskiej w Mieszanej Komisji Reewakuacyjnej i Specjalnej Komisji Mieszanej (MKRi-SKM) w Moskwie i Leningradzie (1923–1935), pracując przy odzyskiwaniu poloników z dawnej Biblioteki Załuskich. Był współzałożycielem Towarzystwa Bibliofilów w Poznaniu, przewodniczącym Rady Związku Bibliotekarzy Polskich, a także założycielem i redaktorem „Przeglądu Bibliotecznego” (1927–1939, 1946–1948)³³. Należący do ostatniego pokolenia seminarzystów Finkla Adam Próchnik, nauczyciel, bibliotekarz i archiwista, został znanym działaczem samorządowym w Piotrkowie Trybunalskim, politykiem, przywódcą lewicy Polskiej Partii Socjalistycznej, a z jej ramienia posłem na Sejm II kadencji (1928 r.)³⁴.

W przypadku wymienionych dwóch ostatnich historyków, tj. K. Tyszkowskiego i E. Barwińskiego, należy zaakcentować ich wkład w organizację życia archiwalnego i wydawanie źródeł. Barwiński, dzięki swej energii i zaangażowaniu, doprowadził Archiwum Państwowe we Lwowie do najlepiej działających w okresie międzywojennym³⁵. Tyszkowski odegrał podobną rolę jako kustosz działu rękopisów w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Lwowie. Obaj historycy brali aktywny udział w pracach PTH i jego Oddziału Lwowskiego. Tyszkowski był redaktorem przeznaczonych dla nauczycieli „Wiadomości

³² J. Tyszkiewicz, *Teofil Emil Modelski (1881–1967)* [w:] *Złota księga*, t. 1, s. 495–506; P. Sierżęga, *Teofil Emil Modelski i jego współpraca z Polskim Towarzystwem Historycznym* [w:] *Krakowska szkoła historyczna a Polskie Towarzystwo Historyczne*, red. P. Biliński P. Plichta, Warszawa–Kraków 2017, s. 287–301; tenże, *Z dziejów czasopiśmiennictwa okresu międzywojennego*. „Ateneum Wileńskie” 1923–1939, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2020, t. XXIII, z. 3 (59), s. 57–76; tenże, *Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego w Wilnie (1925–1939)*, „Journal of Humanities and Social Sciences” 2022, t. 22, nr 1, s. 51–79; E. Kłapcińska, *Profesor Teofil Emil Modelski (1881–1967). Organizator Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego i jego pierwszy dyrektor*, „Sobótka” 2010, nr 4, s. 565–576; G. Bielecka, *Dzieje Archiwum Ordynacji Potockich w Łańcucie (wkład profesora Teofila Emila Modelskiego w prace nad jego porządkowaniem)*, „Rocznik Przemyski” 2009, t. XLV, z. 4, s. 125–138.

³³ H. Lipska, *Kuntze Edward (6 III 1880 Lwów – 3 VI 1950 Kraków)* [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa–Łódź 1972, s. 487–488; A. Uljasz, *Z tradycji zarządzania polskimi bibliotekami akademickimi. Edward Kuntze (1880–1950)*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2012, nr 2 (9), s. 29–46.

³⁴ W. Pindłowa, *Próchnik Adam Feliks (1 VIII 1892 Lwów – 21 V 1942 Warszawa)* [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, s. 719; K. Dunin-Wąsowicz, *Adam Feliks Próchnik* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXVIII, Warszawa–Kraków–Wrocław–Gdańsk 1984–1985, s. 552–556; S.S. Nicieja, *Adam Próchnik. Historyk, polityk, publicysta*, Warszawa 1986.

³⁵ P. Sierżęga, *Eugeniusz Barwiński (1874–1947)* [w:] *Złota księga historiografii*, t. II, s. 247–264.

Historyczno-Dydaktycznych” (1933–1939) i „Kwartalnika Historycznego (1937–1940), brał też udział w pracach MKRiSKM prowadzonych w Bibliotece Publicznej w Petersburgu (1923, 1924)³⁶.

Wielu wychowanków Finkla podjęło pracę w szkolnictwie gimnazjalnym: Jan Milan i Adrian Kopystiański w Stanisławowie; Marcin Teofil Dragan w Bochni, Lwowie, Lublinie, Toruniu i Gdańsku (brał też aktywny udział w pracach Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku, pełnił funkcję archiwisty przy Generalnym Komisariacie Rzeczypospolitej Polskiej w Wolnym Mieście Gdańsku, a po II wojnie światowej został tam dyrektorem Archiwum Państwowego)³⁷; Piotr Hrabyk był nauczycielem, działaczem oświatowym, kulturalnym i społecznym w Przemyślu, a także nauczycielem szkół krakowskich³⁸; August Paszkudzki należał do wyróżniających się działaczy oświatowych, kulturalnych i politycznych we Lwowie³⁹. Spośród seminarzystek warto wymienić Marię Polaczkównę – nauczycielkę szkół przemyskich i archiwistkę, autorkę – opracowanych wspólnie z twórcą nowoczesnej kartografii w Polsce Eugeniuszem Romerem – szkolnych podręczników geografii⁴⁰. Herminia Naglerowa (z domu Fischówna) zyskała uznanie jako pisarka,

³⁶ P. Sierżęga, *Kazimierz Tyszkowski (1894–1940)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, red. J. Maternicki, L. Zaszkilniak, Rzeszów 2007, s. 579–595; tenże, „*Wiadomości Historyczno-Dydaktyczne*” (1933–1939) [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, t. V, red. J. Maternicki i L. Zaszkilniak, Rzeszów 2007, s. 476–499; tenże, *Неизвестная страница из истории возвращения культурных ценностей. Деятельность Казимежа Тышкового в Российской Публичной Библиотеке в Петрограде* [w:] *Ученые записки кафедры новой и новейшей истории Ставропольского государственного университета*, Выпуск II, Ставрополь 2009, s. 115–143; tenże, *Kazimierz Tyszkowski – redaktor wydawnictw Polskiego Towarzystwa Historycznego i Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka”*, [Historiae deditus Profesorowi Adamowi Galosowi w 85. rocznicę urodzin pod red. K. Matwijowskiego i W. Mrozowicza], R. LXIV, Wrocław 2009, nr 2–3, s. 235–243; tenże, *Kazimierz Tyszkowski i jego rola w rewindykacji zbiorów kultury polskiej z Rosji* [w:] *Znani i nieznanzi XIX-wiecznego Lwowa* [w:] *Studia i materiały*, red. M. Przeniosło i L. Michalska-Bracha, Kielce 2009, s. 11–38; tenże, *Kazimierz Tyszkowski (1894–1940). Z dziejów nauki polskiej w międzywojennym Lwowie*, Rzeszów 2011.

³⁷ J. Chilicki, *Marcin Dragan – nauczyciel, historyk, archiwista*, „Dziennik Bałtycki” z 5 sierpnia 1922 r., <https://dziennikbaltycki.pl/marcin-dragan-nauczyciel-historyk-archiwista/ar/c1-16550263> [dostęp 8.11.2023].

³⁸ S. Piszczyk, *Hrabyk Piotr* [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, red. E. Grin-Piszczek, T. Pudłocki, A. Siciak, Przemyśl 2016, s. 8–84.

³⁹ August Tomisław Paszkudzki, https://pl.wikipedia.org/wiki/August_Paszkudzki [dostęp 8.11.2023].

⁴⁰ A. Chałubińska, *Maria Polaczkówna (1878–1944)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXVII, Wrocław 1982, s. 269–271; B. Bobusia, *Maria Polaczkówna*, Przemyśl 1984; J. Łosowski, *Polaczkówna Maria (1878–1944)* [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej*, red. A. Meissner, K. Szmyd, Rzeszów 2011, s. 329–330.

poetka, publicystka i feministka, a także działaczka Związku Literatów Polskich, PEN-Clubu i Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie⁴¹. Zofia Kolischer-Feuerstein (Krzemicka) była historyczką i popularyzatorką dziejów Polski XIX w., autorką licznych recenzji zamieszczanych w „Kwartalniku Historycznym” i biogramów publikowanych na łamach redagowanego przez W. Konopczyńskiego *Polskiego słownika biograficznego*⁴². Irena Porębska z Ostaszewskich zapisała się w pamięci jako nauczycielka szkół średnich we Lwowie, a po drugiej wojnie światowej w Warszawie⁴³.

Seminarium Ludwika Finkla, głęboko osadzone w nurcie pozytywistycznym, skoncentrowane na umiejętnościach warsztatowych i krytycznym podejściu do źródeł, a także znajomości najnowszej literatury historycznej, zakładało jednocześnie kształtowanie postaw prospołecznych. Finkel włączał studentów do współpracy w ramach prowadzonych przez siebie prac bibliograficznych i archiwalnych. Młodzież uniwersytecka widziała w nim nie tylko wzorzec polskiego uczonego, ale i społecznika dbającego o kulturę historyczną społeczeństwa. Był osobą otwartą na kontakty z młodzieżą, człowiekiem o nieposzlakowanej opinii. Trzeba jednak pamiętać, że wychowankowie Finkla formowali swój warsztat naukowy, korzystając także z seminariów takich sław uniwersyteckich, jak B. Dembiński, S. Askenazy, O. Balzer, M. Hruszewski, S. Zakrzewski. Stawiane studentom wymagania, różnorodność wykorzystywanych źródeł, odmienne metody badawcze umożliwiały prowadzenie pogłębionych studiów w zakresie historii politycznej, dyplomacji, prawa, kultury, gospodarki. Z czasem dawni seminarzyści wzbogacali je o własne rozwiązania metodologiczno-warsztatowe, stawali się mistrzami dla kolejnych pokoleń studentów.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Derżawnyj Archiw Lwiwskiej Oblaści (dalej cyt. DALO), Fond 254 Ludwik Finkel (1858–1930), opis 1, spr. 1-501.
DALO, F. 26, op. 7, spr. 1102. Wanda Lilien-Górka.

⁴¹ A. Hutnikiewicz, *Naglerowa Herminia (1890–1957)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXII, Warszawa–Kraków–Wrocław–Gdańsk 1977, s. 441–443; P. Samolewicz, *Osiem lat lagru za jedno opowiadania (rozmowa z dr hab. Anną Wal)*, „Kurier Galicyjski” 28.01.2018, <https://web.archive.org/web/20200719071651/https://www.kuriergalicyjski.com/component/content/article?id=6561:osiem-lat-lagru-za-jedno-opowiadanie> [dostęp 8.11.2023].

⁴² M. Tyrowicz, *Krzemicka z Kolischerów Zofia Amelia (1887–1943)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XV/4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 514.

⁴³ E. Komarnicka-Kapuścińska, *Dyrektor Irena Porębska* [w:] *Księga wspomnień XXVII Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Czackiego w Warszawie*, <https://www.czacki.edu.pl/absolwenci/ksiega-wspomnien> [dostęp 8.11.2023].

Literatura

- Augustynek K., *Ludwik Finkel o nauczaniu historii*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie” 1965, z. 20.
- Balzer O., Ćwikliński L. [i in.], *Xawery Liske*, „Kwartalnik Historyczny” 1891, R. V.
- Bielecka G., *Dzieje Archiwum Ordynacji Potockich w Łańcucie (wkład profesora Teofila Emila Modelskiego w prace nad jego porządkowaniem)*, „Rocznik Przemyski” 2009, t. XLV, z. 4.
- Błachowska K., *Ludwik Finkel (1858–1930)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. I, red. J. Maternicki, przy współpracy L. Zaszkiłniaka, Rzeszów 2007.
- Bobusia B., *Maria Polaczkówna*, Przemysł 1984.
- Centkowski J., *Ludwik Finkel jako dydaktyk historii* [w:] *Wielokulturowe środowisko historyków lwowskich w XIX i XX w.*, t. II, red. J. Maternicki, L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2004.
- Chałubińska A., *Maria Polaczkówna (1878–1944)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXVII, Wrocław 1982.
- Chilicki J., *Marcin Dragan – nauczyciel, historyk, archiwista*, „Dziennik Bałtycki” z 5 sierpnia 1922 r., <https://dziennikbaaltycki.pl/marcin-dragan-nauczyciel-historyk-archiwista/ar/c1-16550263> [dostęp 8.11.2023].
- Czapliński W., Wereszycki H., *Dorobek naukowy Adama Szelągowskiego*, „Kwartalnik Historyczny” 1962, nr 3.
- Dunin-Wąsowicz K., *Adam Feliks Próchnik* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXVIII, Warszawa–Kraków–Wrocław–Gdańsk 1984–1985.
- Finkel L., *Pojęcie, zakres i zadania dziejów powszechnych. Wstęp do Wielkiej Historii Powszechnej*, Warszawa 1936.
- Halecki O., *Ludwik Finkel jako historyk ostatnich Jagiellonów*, „Kwartalnik Historyczny” 1931, R. XLV, z. 1.
- Hłuszyk I., *Studenckie kola historyków* [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2016.
- Hordyński Z., *Xawery Liske*, „Kwartalnik Historyczny” 1891, R. V, s. 465–539.
- Hoszowska M., *Działalność Macierzy Polskiej we Lwowie w latach 1882–1894*, „Galicja. Studia i materiały” 2015, t. 1.
- Hoszowska M., *Historia historiografii, metodologia historii i dydaktyka historii* [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2016.
- Hoszowska M., *Historia historiografii w twórczości naukowej i działalności dydaktycznej Ludwika Finkla* [w:] *Historia historiografii i metodologia historii w Polsce i na Ukrainie*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2015.
- Hoszowska M., *Kazimierz Hartleb (1886–1951)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. II, red. J. Maternicki, P. Sierżęga, L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2014.
- Hoszowska M., *Ludwik Finkel a lwowskie środowisko historyków oświaty i wychowania* [w:] *Badacze przeszłości wobec wyzwań XIX–XXI wieku*, red. K. Błachowska, Z. Romek, M. Wolniewicz, Warszawa 2013.
- Hoszowska M., *Ludwik Finkel i Akademia Umiejętności. Z dziejów współpracy naukowej Lwowa i Krakowa na przełomie XIX i XX wieku*, Rzeszów 2011.
- Hoszowska M., *Najważniejsza monografia historyczna Ludwika Finkla (w stulecie druku „Elekcji Zygmunta I”)* [w:] *Między Odrą a Uralem. Księga dedykowana Prof. Władysławowi A. Serczykowi*, red. W. Wierzbieniec, Rzeszów 2010.
- Hoszowska M., *Polityka węgierska ostatnich Jagiellonów w pracach Ludwika Finkla* [w:] *Polska. Słowacja. Europa Środkowa w XIX i XXI wieku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ewie Orlof*, red. J. Pisuliński, E. Rączy, K. Żarna, Rzeszów 2011.

- Hoszowska M., *Sprawa objęcia prezesury lwowskiej Macierzy Polskiej przez Ludwika Finkla* [w:] *Polska leży na Zachodzie. Studia z dziejów Polski i Europy dedykowane Pani Profesor Teresie Kulak*, red. W. Wrzeński, M. Masnyk, K. Kawalec, Toruń 2011.
- Hoszowska M., *Szymon Askenazy i jego korespondencja z Ludwikiem Finklem*, Rzeszów 2013.
- Hutnikiewicz A., *Naglerowa Herminia (1890–1957)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXII, Warszawa–Kraków–Wrocław–Gdańsk 1977.
- Julkowska V., *Ksawery Liske (1838–1891)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. I, red. J. Maternicki, przy współpracy L. Zaszkiłniaka, Rzeszów 2007.
- Kawalec A., *Seminarium historii powszechnej Ksawerego Liskego* [w:] *Historia – ciągłość i zmiana. Studia ofiarowane Profesorowi Jerzemu Maternickiemu*, red. M. Hoszowska, J. Pisulińska, P. Sierżęga, Rzeszów 2016.
- Kawalec A., *Seminarium historii powszechnej Ksawerego Liskego. Lista studentów i prac seminaryjnych*, „Galicja. Studia i materiały” 2015, t. 1.
- Kloc K., *Michał Sokolnicki 1880–1967. Piłsudczyk – historyk – dyplomata*, Kraków 2018.
- Kłapcińska E., *Profesor Teofil Emil Modelski (1881–1967). Organizator Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego i jego pierwszy dyrektor*, „Sobótka” 2010, nr 4.
- Knot A., *Ksawery Liske, pseud. Poznańczyk (1838–1891)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XVII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972.
- Kronika Uniwersytetu Lwowskiego, II (1898/9–1909/10)*, zestawiał W. Hahn, Lwów 1912.
- Komarnicka-Kapuścińska E., *Dyrektor Irena Porębska* [w:] *Księga wspomnień XXVII Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Czackiego w Warszawie*, <https://www.czacki.edu.pl/absolwenci/ksiega-wspomnien> [dostęp 8.11.2023].
- Lipska H., *Kuntze Edward (6 III 1880 Lwów – 3 VI 1950 Kraków)* [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa–Łódź 1972.
- Ludwik Kolankowski 1882–1956. Zapiski pamiętnikarskie*, Toruń 2012.
- Ławrecki R., *Isydor Szaranewicz (1829–1901)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. I, red. J. Maternicki, przy współpracy L. Zaszkiłniaka, Rzeszów 2007.
- Łosowski J., *Polaczówna Maria (1878–1944)* [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej*, red. A. Meissner, K. Szmyd, Rzeszów 2011.
- Maternicki J., *Adam Szelągowski (1873–1961)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. I, red. J. Maternicki, przy współpracy L. Zaszkiłniaka, Rzeszów 2007.
- Maternicki J., *Adam Szelągowski – ostatni polski polihistor* [w:] tegoż, *Historia jako dialog*, Rzeszów 1996.
- Maternicki J., *Historia nowożytna w latach 1869–1918* [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2016.
- Maternicki J., *Trudna profesura. Adam Szelągowski wśród przeciwieństw i niepowodzeń życiowych we Lwowie w latach 1909–1939* [w:] tegoż, *Historia i historycy*, Rzeszów 2005.
- Maternicki J., *Złote lata historiografii polskiej we Lwowie*, Rzeszów 2015.
- Modelski T.E., *Ludwik Finkel (20 III 1858 – 24 X 1930). Zarys biograficzny*, „Kwartalnik Historyczny” 1932, R. XLVI, z. 1–2.
- Nicieja S.S., *Adam Próchnik, historyk – polityk – publicysta*, Warszawa 1986.
- Nowak A., *Złote lata bibliografii polskiej. Ludwik Finkel i jego dzieło*, Warszawa 2007.
- Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich. Protokoły obrad*, t. II, Kraków 1901.
- Pindłowa W., *Próchnik Adam Feliks (1 VIII 1892 Lwów – 21 V 1942 Warszawa)* [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa–Łódź 1972.
- Piszczyk S., *Hrabyk Piotr* [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, red. E. Grin-Piszczyk, T. Pudłocki, A. Siciak, Przemysł 2016

- Pisulińska J., *Doktoraty historyczne na Uniwersytecie Jana Kazimierza 1918–1939* [w:] *Wielokulturowe środowisko Lwowa w XIX i XX w.*, t. I, red. J. Maternicki, Rzeszów 2004.
- Przemówienie Rektora Uniwersytetu Lwowskiego Dra Ludwika Finkla na inauguracji roku akademickiego 1911/12, Lwów 1912.
- Red., *Ludwik Finkel* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. VI, Kraków 1948.
- Rutkowski J., *Wspomnienie o seminarium historycznym prof. Ludwika Finkla* [w:] *Z zagadnień dydaktycznych wyższego szkolnictwa. Praca zbiorowa*, z. 1, red. J. Rutkowski, Poznań 1948.
- Samolewicz P., *Osiem lat lagru za jedno opowiadanie (rozmowa z dr hab. Anną Wal)*, „Kurier Galicyjski” 28.01.2018, <https://web.archive.org/web/20200719071651/https://www.kurier-galicyjski.com/component/content/article?id=6561:osiem-lat-lagru-za-jedno-opowiadanie> [dostęp 8.11.2023].
- Sierżęga P., *Eugeniusz Barwiński (1874–1947)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. II, red. J. Maternicki, P. Sierżęga, L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2014.
- Sierżęga P., *Kazimierz Tyszkowski (1894–1940). Z dziejów nauki polskiej w międzywojennym Lwowie*, Rzeszów 2011.
- Sierżęga P., *Kazimierz Tyszkowski – redaktor wydawnictw Polskiego Towarzystwa Historycznego i Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka”, [Historiae deditus Profesorowi Adamowi Galosowi w 85. rocznicę urodzin pod red. K. Matwijowskiego i W. Mrozowicza], R. LXIV, Wrocław 2009, nr 2–3.
- Sierżęga P., *Kazimierz Tyszkowski i jego rola w rewindykacji zbiorów kultury polskiej z Rosji* [w:] *Znani i nieznanzi XIX-wiecznego Lwowa. Studia i materiały*, red. M. Przeniosło i L. Michalska-Bracha, Kielce 2009.
- Sierżęga P., *Niezwiestnaja stranica iz istorii wozwraszczenija kulturnych cennostiej. Diejatielnost' Kazimieža Tyszkowskogo w Rossijskoj Publicznoj Biblioteke w Pietrogradie* [w:] *Uczenyje zapiski kafiedry nowoj i nowiejszej istorii Stawropolskogo gosudarstwiennogo uniwersiteta*, Wypusk II, Stawropol 2009.
- Sierżęga P., *Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego w Wilnie (1925–1939)*, „Journal of Humanities and Social Sciences” 2022, t. 22, nr 1.
- Sierżęga P., *Teofil Emil Modelski i jego współpraca z Polskim Towarzystwem Historycznym* [w:] *Krakowska szkoła historyczna a Polskie Towarzystwo Historyczne*, red. P. Biliński, P. Plichta, Warszawa–Kraków 2017.
- Sierżęga P., *„Wiadomości Historyczno-Dydaktyczne” (1933–1939)* [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, t. V, red. J. Maternicki i L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2007.
- Sierżęga P., *Z dziejów czasopiśmiennictwa okresu międzywojennego. „Ateneum Wileńskie” 1923–1939*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2020, t. XXIII, z. 3 (59).
- Sierżęga P., *Ziemia Czerwieńska (1935–1938)* [w:] *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX wieku*, t. II, red. J. Maternicki i L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2004.
- Sokolnicki M., *Czternaście lat*, Warszawa 1936.
- Szelągowski A., *Paweł Piasecki, historyk polski XVII w.*, Lwów 1899.
- Topolski J., *Jan Rutkowski 1886–1949*, przejrzał i uzupełnił T. Schramm [w:] *Wybitni historycy wielkopolscy*, red. J. Strzelczyk, Poznań 2010.
- Topolski J., *Jan Rutkowski* [w:] *Wielkopoleanie XX wieku*, red. A. Gulczyński, Poznań 2001.
- Topolski J., *Jan Rutkowski* [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa–Poznań 1981.
- Topolski J., *O nowy model historii. Jan Rutkowski (1886–1949)*, Warszawa 1986.
- Topolski J., *Rutkowski Jan* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 33, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991–1992.
- Tyrowicz M., *Krzemicka z Kolischerów Zofia Amelia (1887–1943)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XV/4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970.

- Tyszkiewicz J., *Teofil Emil Modelski (1881–1967)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, t. I, red. J. Maternicki, przy współpracy L. Zaszkiłniaka, Rzeszów 2007.
- Uljasz A., *Z tradycji zarządzania polskimi bibliotekami akademickimi. Edward Kuntze (1880–1950)*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2012, nr 2 (9).
- Wierzbicka M., *Ludwik Finkel* [w:] *Słownik historyków polskich*, Warszawa 1994.
- Wykaz rozpraw doktorskich z zakresu historii wykonanych na Wydziale Filozoficznym/Humanistycznym Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1871–1939*, oprac. J. Pisulińska [w:] *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. J. Maternicki, J. Pisulińska i L. Zaszkiłniak, Rzeszów 2016.

In the circle of Lviv intelligentsia. Ludwik Finkel's historical seminar

Summary

Ludwik Finkel (1858–1930), professor at the Lviv University, lecturer in modern Polish and general history, Austrian history, as well as methodology and historiography, also taught a seminar from 1899. Until his retirement, he was the scientific supervisor of fifty-three students who received doctorates. Many of Finkel's alumni went on to pursue university careers, while others became archivists, library employees and teachers. Most of the alumni were involved in the development of science and many were active members of scientific societies. Finkel's seminar prepared graduates not only to conduct historical research, but also taught them responsibility for the shape of Polish science, culture and education.

Keywords: Ludwik Finkel, Lviv University, professor, seminar, science